

Vita terrena

Wat je wil weten over abstract ...

"Abstractie", zegt Charles Esche in een interview¹ met NRC bij zijn afscheid als directeur van het Van Abbemuseum, "spreekt maar een beperkte groep mensen aan." Verder merkt hij op dat het menselijk lichaam, planten of dieren misschien juist universeler zijn dan het abstracte beeld. En om de begripsverwarring nog groter te maken verbindt hij het *universele* met *Westers*. Het abstracte beeld zou niet toegankelijk zijn voor iedereen en dus is het niet universeel want Westers. Natuurlijk heeft hij het over abstracte kunst die grandioos op z'n retour zou zijn. Dat is niet zo, maar de onder anderen door Esche gepropageerde begripsverwarring, doet het zo lijken. De kern van de verwarring bestaat eruit dat *het abstracte* en *het universele* aan elkaar gelijk worden gesteld. De claim dat het universele een te vermijden Westerse opvatting moet zijn, laat ik buiten beschouwing, omdat zo het universele aan iedereen die misschien geen Westerse opvatting is toegedaan, wordt ontzegd. Alsof dat geen uitsluiting is, geen suprematie vanuit een absoluut gedachte tegenstelling tussen verschillende denkwijzen. Er wordt een belangrijke eigenschap van het menselijke, namelijk de concrete werkelijkheid te willen begrijpen door middel van het scheppen van bovenbijzondere begrippen, ongeldig verklaard.

Abstractie, en bij uitbreiding abstracte kunst, is misschien wel de meest voorkomende manier waarop mensen zich, in de kunst *beeldend*, uitdrukken over de hen omringende wereld. Zo is duidelijk dat het creëren van abstractie niet gelijk gesteld kan worden met wat universeel zou zijn. Abstraheren, iets tot abstractie maken, is een handeling, of dat nu een gedachtenhandeling is of één met bijvoorbeeld het materiaal van een kunstenaar. Terwijl de aanduiding dat iets universeel is, een uitgesproken verklaring over iets is, een vergelijking tussen het ene en het andere om dan vast te stellen dat de vergeleken verschijnsels

universeel zijn of juist niet. De begripsverwarring is een categoriefout, ontstaan doordat het algemeen menselijk vermogen tot abstractie, waarbij iets gemaakt wordt, gelijk gesteld wordt aan een verklaring over wat het gevolg kan zijn van abstraheren, een begrip of een kunstvoorwerp. De abstractie is misschien niet universeel, dat weten we nog niet, maar het vermogen tot abstraheren wel. Abstraheren is, bij wijze van spreken, een denkfiguur die het ons mogelijk maakt om over het concrete na te denken of het uit te beelden, zonder het concrete te verliezen, in een parafrase op René ten Bosch². En een abstract kunstwerk is tenslotte uitermate concreet.

Het is een misverstand het tegendeel te veronderstellen, dat een abstract kunstwerk niet concreet zou zijn, maar eerder een mysterieus object dat aanleiding geeft tot ontoegankelijkheid en exclusie. Door abstracte werken op een bepaalde manier te presenteren, wordt dat veroorzaakt en versterkt. Teksten als *"deze schijnbaar abstracte vierkanten blijken zowel een poort naar een andere wereld te zijn, als een weerspiegeling van onszelf"*, roepen zoveel vragen op dat de auteur op geen wijze ook maar iets verduidelijkt³. De schilderijen zijn schijnbaar abstract, in ieder geval vierkant, maar welke wereld kan dat zijn achter de schijnbare zwarte en

abstract vierkante poorten die de beschouwer spiegelen als beeld? Dit is doelloze mystificatie van kunstwerken die op zichzelf niet mysterieus zijn of enigmatisch. De kunstenaar
"(...) *wijst ons erop dat abstracte kunst vaak meer betekenis bevat dan je zou denken.*"⁴

In een tekst uit 1959 beschrijft Soetsu Yanagi hoe abstractie, in textielweefsels, ontstaat als gevolg van natuurwetten, meer in het bijzonder uit het samenspel tussen geverfde draden, in schering en inslag, dat hij als *natuurlijk* aanmerkt.⁵ Abstracte patronen, in bijvoorbeeld kasuri-textiel⁶ ontstaan niet als fouten in het menselijk handelen, maar worden gevormd doordat de achtereenvolgende handelingen van de ververs en wevers zich onttrekken aan het doelgerichte en het mechanistische. Wat Yanagi beschrijft als natuurlijk heeft zijn oorsprong in de Chinees-Japanse denktraditie waar natuur gezien wordt als iets dat vanzelf ontstaat, dat wat niet doelgericht of mechanistisch is. In andere denktradities is de verhouding tot natuur problematischer, zoals Virginie Maris laat zien met de onderscheiding naar minstens vijf verschillende natuuropvattingen.⁷

In analogie met patronen, die natuurlijk ontstaan, kan men stellen dat abstractie natuurlijk is, omdat het even vanzelf ontstaat in het denken en handelen van mensen als de natuur vanzelf is en zichzelf genoeg. Dat abstracte kunst om onbegrijpelijke redenen uitgesloten wordt van zulk vanzelfsprekend bestaan, zegt meer over de manier waarop moderne kunst (in de Westerse wereld?) wordt beschouwd dan over abstracte kunst op zichzelf. Telkens wanneer er hogere machten en hogere krachten en spirituele onzinnigheid en onzinnige mysteries worden toegekend aan abstracte kunstwerken gaat men voorbij aan de belangrijkste eigenschap die elk abstract werk heeft, zinnig spiritueel te zijn als aards object in het dagelijkse leven van mensen. *Vita Terrena*, oordeel zelf over het aards leven ...

... en de rest is flauwekul.⁸

Breda, zomer 2025,
Ad van Rosmalen.

¹ NRC, 27 december 2024.

² René ten Bosch; Het laatste woord; Twijfelen aan zekerheden; Amsterdam 2025; pag. 18.

³ Objecttekst bij de tentoonstelling van enkele zwarte vierkanten van Ellen Gallagher; 2025 Stedelijk Museum Amsterdam.

⁴ Idem; de totale objecttekst is te vinden op de website van Étoile du Nord.

⁵ Soetsu Yanagi; The Beauty of Everyday Things; London 2017; pag. 109-124.

⁶ Een techniek die in Nederland ook wel bekend is onder de Indonesische benaming *ikat*, dat *binden* betekent.

⁷ Virginie Maris; Het wilde deel van de wereld; Amsterdam 2021; p38-55.

⁸ Annie M. G. Schmidt; Op een mooie pinksterdag; 1965.

Deze tekst verscheen bij gelegenheid van Vita Terrena, de expositie met werken van Piet Dieleman, Marjolein Witte, Benjamin Schoones, Rema Ghuloum, Matea Bakula, Anne Van Boxelaere, José Maria Cruxent, Arjan Janssen, Jan Willem van Welzenis bij Galerieruimte P60 te Assen van 19 tot en met 27 juli 2025.